

14. Shevchuk, S. V., Klimenko, I. V. (2010) *Ukrayinska mova profesiynoho spryamuvannya* : Pidruchnyk. K.: Alerta [In Ukrainian].
15. Schichko, V. F. (2004) *Kitayskiy yazyk. Teoriya i Praktika Perevoda*. M.: Vostok-Zapad [In Russian].
16. Blanka Klimova. Scientific Prose Style and Its Specifics [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/275537459_Scientific_Prose_Style_and_Its_Specifics
17. He Qixin, Zhong Weihe, Xu Diao. Scientific translation [In English].
18. Pellatt Valerie, Liu Eric T. Thinking Chinese Translation [In English].
19. Jiǎndéfēn liú cí cháng è. Běijīng, 1973 [In Chinese].

Стаття надійшла до редакції 05.10.2018

УДК 82'373:821.161.2:82-312.2

Н. Ф. Босак

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ДЕМОНОЛЕКСИКИ В ПОВІСТІ ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА “РЕКРЕАЦІЇ”

У статті проаналізовано демонолексику у повісті Ю. Андруховича “Рекреації”. У процесі дослідження було виділено такі лексико-семантичні групи демономенів: топонімічні й ономастичні назви, модифіковані лексеми, обрядові назви, власне українські демономени, лайливі слова і вислови, демономени біблійного походження, назви з міфології світу, міжнародна і спільна демонолексика. Особливу лексико-семантичну групу становлять неперсоніфіковані демономени, які служать для передачі особливостей менталітету сучасних українських письменників, їхніх звичок за рахунок мовлення. Такі номени допомагають розкрити душу героя, показати позитивні і негативні боки його особистого Я, розкрити подвійність людського світосприйняття, вказати на причину страхів, емоцій, переживань.

Ключові слова: демонолексика, демономен, лексико-семантична група, неперсоніфікований демономен.

В статье проанализована демонолексика в повести Ю. Андруховича “Рекреации”. В процессе исследования были выделены следующие лексико-семантические группы демономенов: топонимические и ономастические названия, модифицированные лексемы, обрядовые названия, собственно украинские демономены, ненормативные слова и выражения, демономены библийского происхождения, названия из мировой мифологии и общая демонолексика. Особенную лексико-семантическую группу образуют неперсонифицированные демономены, которые служат для передачи особенностей менталитета современных украинских писателей, их привычек за счет речи. Такие номены помогают раскрыть душу героя, показать позитивные и негативные стороны его личного Я, раскрыть двойственность человеческого мироощущения, указать на причину страхов, эмоций, переживаний.

Ключевые слова: демонолексика, демономен, лексико-семантическая группа, неперсонифицированный демономен.

The demonolexis in Yu. Andrukhovych's long short story "Recreatsii" ("Recreations") has been analyzed in the article. In the course of the research there have been outlined the following lexical-semantic groups of demononyms: toponymic and onomastic names, modified lexemes, names of the rituals, genuine Ukrainian demononyms, obscene words and expressions, demononyms of Biblical origin, names from the world mythology and general demonolexis. The special lexical-semantic group has been formed by non-personified demononyms, which serve to convey the peculiarities of the contemporary Ukrainian writers' mentality, their habits through speech. Such nomens help to reveal the protagonist's soul, show the positive and negative sides of his personal ego, demonstrate the duality of the human perception of the world, indicate the causes of phobias, emotions, sensations.

Key words: *demonolexis, demonomen, lexical-semantic group, non-personified demonomen.*

Українська демонологія як складова духовної культури здавна привертала увагу дослідників як ментальна та образно-персоніфікована відносна єдність — одна з ланок загальнослов'янської та світової міфології. На теренах сучасної України відбувся синтез християнства з елементами язичництва. Разом із щирою вірою в Бога, українці продовжують вірити в домовиків, долю, блуд, чугайстрів, перевертнів тощо. У кожній культурі суміщено декілька пов'язаних семіотичних систем, через що простежується використання різних модифікацій одного і того самого демономену. У зв'язку із цим вивчення демонолексики з усіма нашаруваннями і трансформаціями є актуальним.

Наукові розвідки велися в різних напрямках: етнографічному (М. Костомаров, І. Нечуй-Левицький, П. Чубинський, М. Драгоманов, В. Гнатюк), лінгвістичному (Й. Дзензелівський, Ю. Кобилянський, Т. Лук'янова, Н. Тяпкіна, Н. Хобзей тощо). Останнім часом у контексті сучасного лінгвокультурного процесу демонолексику досліджували О. Карпова (демонологічний дискурс прози В. Шевчука), М. Павлишин (міфологічне, релігійне та філософське в прозі В. Шевчука), А. Василенко (українська міфологічна лексика в художній літературі XIX ст.). До найвідоміших українських письменників, які використовують у своїх творах демонологічну лексику, відносимо Юрія Андруховича, Андрія Кокотюху, Євгенію Кононенко, Оксану Забужко, Марію Матіос, Галину Пагутяк, Ірен Роздобудько, Валерія Шевчука тощо. Твори цих авторів наповнені демонологічною символікою. Вивченню структури та функціонування демономенів у творчості Ю. Андруховича не було приділено уваги.

Метою наукової розвідки виступило дослідження демонолексики у повісті сучасного українського письменника-постмодерніста Ю. Андруховича "Рекреації". Основні завдання:

- виділити лексико-семантичні групи демонолексики в аналізованому творі;
- дослідити семантичні модифікації демономенів;
- проаналізувати особливості функціонування неперсоніфікованих демономенів у творі Ю. Андруховича "Рекреації".

Термін "демонологія" — це сукупність міфічних уявлень народу, що спирається на віру в злих духів (демонів). Демон — це узагальнене уявлення про певну невизначену і неоформлену божественну силу зла, рідше добра. Демон — умовне позначення тих надприродних персонажів, які не є богами і посідають нижче місце в ієрархії чи знаходяться на нижчих рівнях у цій міфологічній системі. У більш вузькому значенні демони — це злі духи [3].

Терміни "демонолексика", "демономен" позначають міфічні уявлення, засновані на вірі в надприродні сили та здібності демонічних істот, які шкодять або сприяють людині в її справах, магічних культурах та ритуалах, де задіяні потойбічні сили [5].

Варто віднести до демонолексики і неперсоніфікованих демономенів: переосмислення домінуючих емоцій, почуттів, речовин, предметів, явищ.

Усю демонолексику з твору Ю. Андруховича "Рекреації" [1] ділимо на такі групи:

- топонімічні та ономастичні назви: *Чортоніль, Динамо Чортоніль, Вожена Чортик, Альматея, Мацапура*;
- лайливі слова і вислови: *якого дідька, чорт забирай, на біса, на дідька, де в біса, чорти б його розірвали, дідько з ним, достобіса, дати по рогах, якогось біса, якогось дідька*;
- вислови біблійного походження: *Бич Божий, знаряддя диявола, нечиста сила, юний ангел, святая святих, звір, нелукавий, нічний ангел*;
- вислови зі світової міфології: *Крішна, пекло, орк, бестії, дух, нечиста сила, смерть, душі, не жилиць, монстри, чаклуни, потойбіччя*;
- власне українські: *перелесник, мольфар (гуцульське)*;
- обрядові: *Свято Воскресаючого Духу, прокльони, зілля і цілебніє трави, обжирання вогнем, цап*;

— модифіковані, трансформовані, власне авторські: *горілка, жахиття, чортівня, Розкріпачені душі, Вільний Сміх, Розкута Поезія, Костомаха, Людське Безсмертя, чорний пес, чорні сили зла, Світлий Козацький Дух, Перебиранці, дух молодого Ломоносова*.

З останньої групи можна виділити ще й неперсоніфіковані демонімени (*горілка, алкоголь*) та окремо — духовні субстанції (почуття, інтенції, настанови, цінності).

Уживання демонолексики в творі “Рекреації” передає колорит середовища, в якому відбуваються події. Дуже вдало підбрано прізвиська. Наприклад, *Мацанура* — синонімічне зі страхом, потворою, чуперадлом. У творі він виступає організатором свята. І дійсно, саме йому, талановитому суспільному діячеві і письменнику, вдалось так налякати запрошених на свято, що вони зуміли переосмислити все своє життя, що й було метою свята Відродження Духу. Як уважає Ірина Цапліна, його можна трактувати як альтернативного Бога, адже він усе це вигадав і влаштував. Ця думка підтверджується акцентом на світлі і сяйві в описі зовнішності головного героя [6].

Альматея, жінка, яка супроводжувала Немирича на балу мерців. Вона є так званим супутником в іншому світі. Ця лексема в словниках має цікаве трактування. “Альматея (англ. Amaltheia) — супутник Юпітера, найбільший після галілеєвих супутників” [6]. Як Альматея-жінка супроводжує Немирича, так і Альматея-супутник супроводжує Юпітер. Існує й інше трактування цієї лексеми: “Альматея, Амалтея, Амалфея — німфа, дочка критського царя Мелісса, яка вигодовувала на Криті Зевса, якого Рея ховала від Кроноса. Вдячний Зевс узяв Альматею на небо і вмістив її в сузір’я Візничого (назва найяскравішої зірки цього сузір’я — Капелли — в перекладі з грецької означає “коза”). Ріг кози Альматеї Зевс подарував донькам Мелісса, які допомагали Реї; з того рога вони завжди могли брати все, чого тільки забажають. Звідси вислови: грец. “Amaltheias keras”, лат. “cornu Amaltheiae” — “ріг Альматеї”, та “cornu coriiae” — “ріг достатку” [6].

Більшість демономенів у творі Ю. Андруховича “Рекреації” походять від лексеми “чорт”: містечко Чортопіль (чорт + поле), прототипом якого є місто Станіслав (Івано-Франківськ); Вожена Чортик (саме прізвисько вказує на приналежність його володарки до потойбіччя); влучний вислів “Динамо-Чортопіль” (динамо — 1) дурити, пообіцяти й не виконати; 2) навмисне розпалення статевого збуджен-

ня чоловіка жінкою, яка не має наміру задовольнити його й уникає статевому акту в останній момент активності чоловіка, може бути проявом неусвідомленого кокетства, гри, мати на меті користь тощо; 3) поширена назва спортивного клубу “Динамо-Київ”) [5].

В “Рекреаціях” трансформованим образом чорта виступає доктор Попель. Адже саме він є посередником між четвіркою молодих письменників і містичним світом. Попель-чорт виступає в антропоморфній формі. Як і більшість нечистої сили, він приваблює до себе людей грошима, яких у нього чимало, з’являється в потрібний момент, щоб допомогти (підвозить Гриця з Юрком до Чортополя), розважити (запрошує Юрка на бал мерців). Він є нейтральним: і не лихим, і не добрим. Для Попеля характерна подвійна ситуативна поведінка, яка властива людям. Але, на відміну від людей, він володіє якимись таємничими, містичними знаннями.

Основний масив похідних від лексеми “чорт” і аналогічних за значенням демономенів — це лайливі слова й вирази: *якого дідька, чорт забирай, на біса, на дідька, де в біса, чорти б його розірвали, дідько з ним, достобіса, чорт забирай, дати по рогах, якогось біса, якогось дідька* тощо [1].

Нечиста сила в повісті приймає зооморфний вигляд, і може з’являтися у вигляді неживих предметів і явищ. Також може представлятися і безтілесною. Приміром, Гриць Штундер, якого лякає фосфоресцентний ліс, де з-під кожного дерева на нього чекають духи померлих партизан.

Така лексика виконує в творі важливу функцію опису мовлення конкретної категорії людей. А саме молодих письменників-націоналістів, для яких перераховані вислови є народним замінником сучасної інвективи. Ця лексика також показує зв’язок з нашими пращурами.

Серед біблійної лексики цікавим є вислів *Бич Божий*, саме таке прізвисько здобув в історії Атілла-гун, який для християн V століття був “бичем Божим”, покаранням за гріхи язичників-римлян, і в західній традиції затвердилося уявлення про нього, як про найстрашнішого ворога європейської цивілізації. Цікавим за будовою є демономен “*потойбіччя*”, який можна віднести до власне української лексики. Утворений злиттям трьох слів по+той+бік, він указує на життя, яке наступить з моменту переходу на інший берег річки Лети, на життя по смерті.

У творі Ю. Андруховича “Рекреації” неперсоніфікованими демононами виступають людські гріховні пристрасті. Причому не лише абстрактні, як бажання тілесної близькості, а й матеріалізовані, такі як горілка і решта алкогольних напоїв. Вони постійно вступають в боротьбу за існування героїв повісті, як це роблять звичайні демони з народних вірувань наших предків. Їх функції складені історично. Вони спокушають, допомагають забути, і водночас шкодять здоров’ю і духовній рівновазі людини [1]:

— *горілка* — втілення смутку, безнадійності, розкути, покаяння, уособлення розпусти і людського гріха в цілому;

— *жахіття* — виступає як наслідок вживання горілки, приходять у сні, порушуючи спокій;

— *Розкріпачені Душі, Вільний Сміх, Розкута Поезія, Людське Безсмертя, Світлий Козацький Дух* — уособлення оновлення, неперсоніфіковані демони щастя, вічності людського буття, зв’язку з предками; є наслідком свободи слова і діла;

— *чорні сили зла* — негативні наслідки усіх видів репресій, втілення всесвітнього негативу, були поборені Світлим Козацьким Духом;

— *Дух молодого Ломоносова* — втілення нісенітниць, неправди, згадується чарівником-шахраєм на карнавалі, як щось вигадане;

— *Костомаха* — власне авторський демономен на позначення образу смерті;

— *Перебиранці (Ангели Божі, Цигани, Маври, Козаки, Ведмеді, Спудеї, Чорти, Відьми, Русалки, Пророки, Отці Василіани в чорному, Жиди, Пігмеї, Повії, Улани, Легіонери, Пастушки, Ягнята, Каліки, Божевільні, Прокажені, Паралітики на роздорожжю, убивці, розбишаки, Турки, Индуси, Січові Стрільці, Волоцюги, Кобзарі, Металісти, Самураї, Дармограї, Сердюки, Олійники, Євреї, Негри, Патріції в тогах, Хвойди, Писарі, Брехуни з висолопленими язиками, Дебіли, Козаки-Запорожці, Піхота, Музики, Магометани, Маланки, Діптянки, Блудниці, Гуцули, Троянці, Сармати, Етруски, Гіппі, Сліпці, Трембітарі, Фіндюрки, Святі з картонними німбами, Гетьмани, Ченці, Панки, Клошари, Цьохлі, Трубадури, Різники, Юристи, Хапуги, Пияки, Лікарі, Ледарі, Араби, Кацапи, Опришки, Отці Домінікани в білому, Шльондри, Герої, Пиворізи тощо)* — усі персонажі в маскарадних костюмах; у творі вони виступають як образи в масках, тобто ті, яким є що приховати, без справжнього обличчя, які є втіленням людських вад, бажань, пороків.

Отже, актуалізація фольклорно-міфологічної традиції у повісті Ю. Андруховича “Рекреації” відбувається у творенні власної авторської міфології (міфологічних образів, міфологем, літературних аналогів міфу за рахунок авторської демолексики і модифікованих демономенів), що образно взаємодіє із народною міфологією. У процесі дослідження було виділено такі лексико-семантичні групи демономенів у творі Ю. Андруховича: топонімічні й ономастичні назви, модифіковані лексеми, обрядові назви, власне українські демономени, лайливі слова і вислови, демономени біблійного походження, назви з міфології світу, міжнародна і спільна демонолексика.

Особливу лексико-семантичну групу становлять неперсоніфіковані демономени, які служать для передачі особливостей менталітету сучасних українських письменників, їхніх звичок за рахунок мовлення. Такі номени допомагають розкрити душу героя, показати позитивні і негативні боки його особистого Я, розкрити подвійність людського світосприйняття, вказати на причину страхів, емоцій, переживань; показати причини злетів і падінь свідомості героїв-персонажів, допомогти переосмислити звичайні людські цінності.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в аналізі демонолексики інших сучасних письменників-постмодерністів в контексті сучасного лінгвокультурного процесу з виокремленням різномірних культурних нашарувань і трансформацій.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Андрухович Ю. Рекреації : [повість] / Юрій Андрухович. — Львів : Піраміда, 2003. — 240 с.
2. Василенко А. Міфологічні номінації: лексико-семантичний аспект / А. Василенко // Наукові записки Ніжинського державного педагогічного університету імені Миколи Гоголя. Філологічні науки. — Ніжин, 2001. — С. 60–64.
3. Давидюк В. Українська міфологічна легенда / В. Ф. Давидюк. — Львів : Світ, 1992. — 176 с.
4. Мифы народов мира. — М., 1980. — Т. 1. — С. 366–367.
5. Плачинда С. Словник давньоукраїнської міфології / Сергій Плачинда. — Київ : Український письменник, 1993. — 63 с.
6. <http://www.zsu.zp.ua>.

REFERENCES

1. Andrukovich, Yu (2003) *Rekreatsiyi*. Lviv: Piramida [In Ukrainian].
2. Vasylenko, A. (2001) *Mifolohichni nominatsiyi: leksyko-semantychnyy aspekt*. Nizhyn [In Ukrainian].
3. Davydyuk, V. (1992) *Ukrayinska mifolohichna lehenda*. Lviv: Svit [In Ukrainian].
4. *Mify narodov mira* (1980). M. [In Russian].
5. Plachynda, S. (1993) *Slovyk davnoukrayinskoyi mifologiyi*. Kyiv: Ukrayinskiy pysmennyk [In Ukrainian].
6. <http://www.zsu.zp.ua>.

Стаття надійшла до редакції 03.09.2018

УДК 808.3+808.2:801

В. А. Глущенко

ИСТОРИЯ РУССКИХ ГЛАГОЛЬНЫХ ФОРМ НА -СЯ В ТРАКТОВКЕ Е. Ф. ШИРОКОРАД

Раскрыты взгляды Е. Ф. Широкоград на историю глагольных образований на -ся в русском литературном языке, определен вклад языковеда в исследование возвратных форм русского глагола. Изучение значительного фактического материала (произведения М. В. Ломоносова и его современников), концепций ряда языковедов позволило Е. Ф. Широкоград прийти к выводам о том, что постфикс -ся выполняет в русском языке формообразовательную и словообразовательную функции и что категория глагольных форм на -ся в русском литературном языке середины XVIII в. может быть охарактеризована как вполне сформировавшаяся.

Ключевые слова: русский литературный язык, глагол, постфикс -ся, формообразовательная и словообразовательная функции, залог.

Розкрито погляди Є. Х. Широкоград на історію дієслівних утворень на -ся в російській літературній мові, визначено внесок мовознавця в дослідження зворотних форм російського дієслова. Вивчення значного фактичного матеріалу (твори М. В. Ломоносова та його сучасників), концепцій ряду мовознавців дозволило Є. Х. Широкоград дійти висновків про те, що постфікс -ся виконує в російській мові формоутворювальну та словоутворювальну функції і що категорія дієслівних форм на -ся в російській літературній мові середини XVIII ст. може бути охарактеризована як цілком сформована.

Ключові слова: російська літературна мова, дієслово, постфікс -ся, формоутворювальна та словоутворювальна функції, стан.

The article is devoted to Ye. F. Shyrokograd's research into the history of verb forms ending in -ся (-sya) in the Russian literary language. The scientist's contribution to the issue of reflexive forms of Russian verbs is revealed. Having studied the considerable empirical material (M. V. Lomonosov's and his contemporaries' works) and concepts of a number of scientists drew Ye. F. Shyrokograd arrived at the conclusion that postfix -ся (-sya) performs in Russian both form-building and word-building functions and that the category of verb forms ending in -ся (-sya) in the Russian literary language of the mid XVIII ct. can be defined as rather formed.

Key words: the Russian literary language, verb, postfix -ся (-sya), form-building and word-building functions, voice of a verb.